

PRIMORSKI DNEVNIK

GLASILO OSVOBODILNE FRONTE ZA SLOVENSKO PRIMORJE

Leto I. - Štev. 7

TRST, nedelja 20. maja 1945

Cena 1.— liro

Titovi „Garibaldini“

V septembru 1943. se je napotilo 8 tovarišev v hribe. Gna- la jih je silna mržnja proti fa- šizmu, proti Nemcem. Sli so z idealom, sli so, da se borijo za boljšo bodočnost svojega nara- da, da se borijo za demokraci- jo, za svobodo. Bilo jih je 8, osem Italijanov proletarcev, obo- roženih samo s 3 puškami in eno brzostrelko. Bilo je osem hrabrih in neustrašnih tovari- šev, ki so v Brdih ustanovili prvi italijanski partizanski ba- taljon pod imenom Mazzini.

Težko je bilo njih delo še ta- krat. Napadali so sovražne pa- trole, da so si priborili nekaj orožja, s katerim so se oboro- žili sami in tovariše, ki so ve- dno z nova k njim prihajali.

Spretno jih je vodil njih te- danji komandant Fantini Ma- rio-Sašo in komisar Padovan Giovanni-Vani. Do novembra i- stega leta sta zbrala okoli sebe močan, dobro oborožen ba- taljon. Bataljon, prepojen z bor- benostjo in heroizmom, kot so ga imeli njih tovariši, slovenski partizani. Operirali so v Brdih, bili so vedno na pohodu, vedno v borbah, ter še isti mesec na- padli in razorožili karabinerje v San Lorenzu in Manzano.

Prišla je zima 1943. leta. Prišel je mraz in z njim napa- ri in trpljenje. Toda to ni uklo- nilo njihove borbenosti, juna- ško so vse prenašali in uniče- vali fašiste in Nemce na vsa- kem koraku. Njih število je od dne do dne rastle in 21. aprila 1944. je bila ustanovljena pr- va brigada „Garibaldi Natisone“. Brigada je bila sestavljena iz 5 bataljonov, ki so se ime- novali: Manzini, Mamel, Ma- nin, Manara in Tarcento.

Svoj prvi ognjeni krst je bri- gada doživela 22. maja v Brdih, kjer sta 2 bataljona s sodelova- njem slovenskih partizanov vo- dila ogroženo borbo proti Nem- cem. Kljub silni premoči sovra- žnika so ga trdovratno napadali. Pobili in ranili so čez 300 so- vražnikov, zaplenili pa veliko orožja in municije. Bila je to za njih sijajna zmaga, velik us- peh za brigado ki ji je dal še več moči in novega poleta.

Njih operativni sektor je bil med Gorico in Vidmom. Borbe so se vrstile, uspehi so rastle in z uspehi je rastle tudi brigada. Tako je že 17. septembra lan- skega leta bila formirana prva divizija italijanskih partizanov. Divizija „Garibaldi“, ki je bila sestavljena iz 2 brigad garibal- dincev in brigade „Ozoppo“.

Komandant divizije je bil to- variš Sašo, mlad, energičen in junaški delavec iz „Cantierjev“ v Tržiču, komisar pa tovariš Vani iz Termine. Pod zastavo te divizije so se združile vse ita- lijanske partizanske edinice. Letos v februarju se je k njej priključila tudi brigada „Trie- stina d'Assalto“.

Komaj je bila divizija formi- rana, je začel sovražnik proti njej z veliko ofenzivo. 28.000 Nemcev in fašistov je od Civi- dale in Tarcenta navalilo proti njej. Vendar pod modrim vod- stvom tovariša komandanta Sa- še so vzdržali. V trodnevni težki borbi so pobili čez 600 sovražnikov, zaplenili precej vojaškega materiala in se šele potem radi velike premoči u- maknili. Sovražnik jih je takrat hotel uničiti, vendar ni dosegel svojega cilja, kajti takoj po o- fenzivi je bila na novo formi- rana še ena brigada. Tako se je udarnost divizije še povečala.

Borili so se na sektorju, kjer so bili tudi slovenski partizani. Borili so se skupno z njimi, za maršala Tita, za federativno de- mokratično Jugoslavijo. Da bi se še bolj poglobilo bratstvo in edinstvo, da bi se poglobilo med- sebojno sodelovanje, je v no- vembbru 1944. leta cela divizija

Izjava maršala Tita

Jugoslavija ne more dopustiti, da bi bila ponižana in da bi se izigravale njene pravice

(TANJUG, 20. maja)

Na vprašanje dopisnika TANJUG-a, kaj misli o izjavi feldmaršala Alexandra, ki jo je objavil dopisnik Reuterja Hubert Harrison, je maršal Tito odgovoril: «Ne morem mimo tega, da ne bi izrazil svojega nezadovoljstva in presenečenja vzpričo nemogoče primere, da je navzočnost jugoslovanskih čet v Istri in Slovenskem Primorju podobna Hitlerjevim, Mus- solinijevim in japonskim osvajalskim metodam. Tako obtožba se more vreti v obraz samo so- vražniku, nikakor pa ne izmučenemu in izkravalemu zavezniku, ki so ga doslej vsi svobodol- ljubni narodi priznali kot vzgled herojstva in poštrevnosti v tej osvobodilni vojni.

Jugoslovanska armada je s silo svojega orožja preganjala okupatorja do reke Soče in še dalje in njeni prisotnosti na tem ozemlju se ne more pripisati osvajalski značaj. Tako ob- tožbo najodločneje odbijam. Še enkrat izjavljam, da je naša Jugoslovanska Armada, da je Jugoslavija pripravljena sodelovati z zavezniki in silami, z zavezniki in državami, istoča- sno pa izjavljam, da Jugoslavija ne more dopustiti, da bi bila ponižana in da bi se izigravale njene pravice.

Izjavljam, da je Jugoslavija pripravljena na sodelovanje in na sporazum na taki bazi, ki za Jugoslavijo kot zaveznico ne bo niti žaljiva niti ponižujoča.

Uradna izjava jugoslovanskega mini- strstva za informacije

TANJUG, 19

V zvezi z noto, ki sta jo vladi Ve- like Britanije in Združenih držav poslali vladi demokratične, federati- vne Jugoslavije glede vprašanje Trsta, Istre in Slovenskega Primor- ja, je ministrstvo za informacije dalo sledeče sporočilo: predstavni- kom tujeja in domačega tiska:

«Vlada demokratične, federativ- ne Jugoslavije je odgovorila na noto, ki jo je sprejela od vlad Velike Britanije in USA glede vprašanja zasedbe Istre, Trsta in Slovenskega Primorja po četah Jugoslovanske Armade. Odgovor je sestavljen v duhu zavezniskega sodelovanja in

v njem je poudarjeno, da ima Ju- goslovanska armada kot ena izmed zavezniskih armad pravico, kakor vse druge zavezniske armade, ki je v tem, da ostane na ozemlju, ki ga je osvobodila v srđitih borbah pro- ti skupnemu sovražniku. Jugoslo- vanska Armada je imela v trdo- vratnih bojih, ki so imeli za cilj takó odrežanje znatnih delov so- vražne vojske, kakor tudi osvobo- ditev zaslužjenih bratov, veliko žrtv v krvi in je pokazala mnogo primerov nevidnega junaštva. Dej- stvo, da je prebivalstvo teh krajev že dve leti sodelovalo v osvobodil- ni borbi, da je po ogromni večini jugoslovansko in da je v borbi do- prineslo velike žrtve proti italijan- skemu in nemškemu fašizmu, ne more biti ovira naši zahtevi, da se

naši vojski prepusti ureditev vojne uprave, od naroda izvoljenim Na- rodno osvobodilnim odborom pa ureditev in vodstvo civilne uprave. Potrebe naših zaveznikov glede pri- stanišča in komunikacij so popolno- ma zavarovane v duhu razgovora med maršalom Titom in feldmar- šalom Alexandrom ob priliki zim- skega obiska feldmaršala Alexan- dra v Beogradu. Prisotnost Ju- goslovanske Armade v Istri, Trstu in Slovenskem Primorju zahteva čast naše vojske in vse naše države s tem pa se niti najmanj ne preju- dicirajo sklepi mirovne konference, ki bo dokončno odločila o pripad- nosti teh krajev, ker je tudi demo- kratična, federativna Jugoslavija nasprotnica vseh enostranskih a- neksij.

«Garibaldi» prešla v sestav IX. korpusa Titove jugoslovanske armade.

Od takrat so se tesno pove- zani s slovenskimi partizani, bo- rili skupno z njimi, za skupen cilj. V januarju letos je sodelo- vala divizija v bojih proti Nem- cem in njihovim hlapcem pri Trnovem in potem v veliki of- fenzivi od 16. marca do 3. aprila na sektorju Vojsko, Ponikva in Predmeja.

V dneh za dokončno osvobo- ditev naših krajev pa se je del divizije boril proti Ljubljani, kjer so se združili z brigado „Fontanot“, formirano letošnje spomlad v Beli Krajini. Drugi del pa je sodeloval pri osvobo- diti Vidma, Cedada in Krmina.

Iz borbe v borbo je šla divi- zija „Garibaldi“. Povsod se je hrabro borila, povsod z velikim poštrevovanjem. In sami Nemci jih niso podcenjevali. Nemški major SS čet, ki so ga naši ujeli je izjavil, da je že pet let v vo- jni, vendar še nikjer ni videl, da bi se Italijani tako junaško bo- rili, kot se borijo italijanski Ti- tovi partizani.

Borba jih je utrdila. Borba jih je zgradila. V tej diviziji so bili večinoma kmečki in delav- ski sinovi. Pošteni sinovi ita- lijanskega naroda, ki so hoteli z borbo in krvjo izbrisati madež, s katerim je fašizem omadeže- val italijanski narod. Dokazali so, da nimajo in nečajo imeti nič skupnega s fašizmom. Do- kazali so, da so borci, ki se bo- rijo za bratstvo, enakopravnost, svobodo in najtesnejše sodelo- vanje poštenega italijanskega in slovenskega naroda. Pod Ti- tovo zastavo so se borili za vse demokratične pridobitve nove Jugoslavije in z borbo dokazali pred vsem svetom, da hočejo skupno s Slovenci na Primor- skem živeti v bratstvu in edin- stvu v novi Titovi Jugoslaviji.

Zato so bili tudi povsod ka- mor so prišli lepo sprejeti. Ki so prišli v slovenske vasi, ki so jih fašisti skoraj popolnoma u- ničili in požgali, jih je ljudstvo sprejemalo z navdušenjem. Ved- no so jih pogostili, ker so v njih

videli borce in predstavnike po- štenega italijanskega naroda, ki se borijo proti skupnemu so- vražniku — fašizmu. Tudi ita- lijansko prebivalstvo jih je ved- no in povsod lepo sprejemalo. Ko so spoznali, doumeli namen njihove borbe, so jim pomagali s hrano, obleko in obutvijo. Zbi- rali so celo orožje in jim ga no- silili.

Borci divizije „Garibaldi“, so kakor vsi ostali Titovi partiza- ni mnogo pretrpeli po gozdovih. Trpeli so mraz in včasih tudi pomanjkanje. Vendar so vse to prenašali voljno in potrpežljivo, ker so vedeli, da bo prišel dan svobode, ko jim bo vse to po-

plačano. In ta dan je prišel, ta dan je tu! Zapustili so gozdove, prišli v mesta in vasi. Danes prideta brigadi „Fontanot“ in „Natisone“ v Trst. Izpolnilo se jim je to, kar so toliko želeli in težko pričakovali. Prišli bosta slovesno in zmagovalno. Nji- hova naloga je izpolnjena, nji- hova borba končana. Odslej bo- do srečno in zadovoljno uživati svobodo v novi Titovi Jugosla- vijki za katero so se herojsko bo- rili in veliko pretrpeli.

Pozdravljeni junaški Titovi „Garibaldinci“!

Pozdravljeni v svobodnem Trstu!

Z našo grudo ne bodo barantali

Minister za Crno Goro v vladi, dem. fed. Jugoslavije Milovan Dji- las je imel govor na seji narodne skupščine in narodne vlade Crne Gore. V svojem govoru je rekel med drugim:

«Jugoslavija je obnovila vse svoje meje, ki jih je imela pred vojno, toda danes se nam stavijo nasproti ogromne težave, ko hočemo pri- družiti naši skupni domovini Ju- goslaviji tudi tiste naše kraje, ki so se 20 in več let nahajali pod okupacijo italijanskih fašistov in imperialistov. Naši junaški armadi je po zaslugi dalekovidnosti tovari- ša Tita uspelo očistiti te kraje nem- ških okupatorjev in italijanskih fašistov. Žrtve naše Armade v bor- bi za te kraje so bile ogromne in vsaka ped te zemlje je zalita s krvjo naših borcev.

Toda zgodilo se je, da nam ospo- ravajo pravico na te kraje, pa ne samo, da nam jih osparavajo čisto splošno, temveč nam celo opore- kajajo, da bi kot zavezniki dežele, kakor druge zavezniske dežele, mogli obdržati vse tisto, kar je na- ša Armada v borbi osvobodila. Ne- zaslišen škandal je, da se sku- šajo proti taki državi, kot je Ju- goslavija, ki je bila vzor, kako se je treba boriti proti sovražniku in ki je dala največ žrtv za skupno stvar zaveznikov, da se skušajo proti taki državi obnašati slabše, nego proti državam, ki so se do- včeraj borile proti zaveznicam in Jugoslaviji.

Razumljivo je, da Jugoslavija s tovariši Titom na čelu ne bo do- pustila in ne more dopustiti, da bi z našim ozemljem, z našo grudo barantali tako, kakor so barantali nekoč. Prepričan sem, da bomo do- segli uspeh, kakor smo vse doslej uspeli obvarovati svoje pravice in to s pomočjo Sovjetske Zveze in po- tuidevnosti drugih zaveznikov.

Narod-junak bo izvojeval vse zmage

Pred nami stoje velikanse teža- ve gospodarske obnove, obnove na- šega kmetijstva in industrije ter ureditve financ. Sovražnik nam je po celi Jugoslaviji zapustil razde- janje. Velike težkoče bo mogoče pre- magati samo na tak način, kakor smo zmagali v vojni. Z vojnimi na- činom dela, z organizirano discipli- nino in predanostjo bomo dosegli zmago tudi pri obnovi naše dežele. Mnenja smo, da je treba povsod in v prvi vrsti spraviti v pogon vse, s čemer bi se moglo pomagati ljud- stvu. Mnenja smo, da je treba na- daljevati z naporom, da našo domo- vno ekonomsko osamosvojimo, da ne bomo od nikogar odvisni, da si sami zgradimo tovarne, da si ustvarimo industrijo, da si zgradi- mo stroje in napravimo pluge ter vse, kar narod potrebuje. Za vse to pa so potrebni velikanški napori. Naše narodno gibanje, ki je pod vodstvom tovariša Tita premagalo take nevidne težave vojne, naše

Tržaška mladina je ponesla pozdrave maršalu Titu

Mladina Trsta in drugih mest na Primorskem je že mnogokrat izra- zila svojo veliko ljubezen do mar- šala Tita in do nove Jugoslavije. Pod sovražno okupacijo in pod naj- hušjim terorjem je pisala ime ve- likega voditelja naših narodov po zidovih hiš na ulicah in trgih, po- magala je hrabrim jugoslovanskim borcem in ubijala fašistične osvaja- ce. Ta velika ljubezen do maršala Tita in nove Jugoslavije je sedaj ob koncu vojne ko je bila osvobo- jena tudi Primorska Trst, z vso si- lo planila iz mladih src: z neskon- no radostjo so mladinke in mladinci po vaseh in mestih Primorske dočakali naše borce, jim povsod nudili vso pomoč in vstopali v vrste Jugoslovanske armade.

Sedaj je Trst svoboden in ita- lijanska in slovenska mladina Trsta lahko svobodno izraža to, kar misli in hoče: ona že začenja obnavljati in graditi ter na ta način pomaga krepiti novo Jugoslavijo. Obenem pa tudi javno z manifestacijami ka- že svojo navezanost na novo Ju- goslavijo in hvalečnost do maršala Tita, ki je s svojo vojsko osvobo- dil Trst fašistnega suženjstva.

Posebno pa je to pokazala ita- lijanska in slovenska mladina Trsta ob priliki rojstnega dne maršala Ti- ta, ko mu je poslala preko štafet- nega teka svoje pozdrave. Mladina Trsta, Gorice in Tržiča je z vse- ljem sprejela vest, da se ob roj- stnem dnevu maršala Tita organi- zira iz vseh krajev Jugoslavije šta- fetni tek mladine ter se bodo nata- način nesla pozdravna pisma in čestitke v Beograd. Čeprav je vest o štafeti prispela na Primorsko šele par dni pred začetkom, se je mla- dina ne samo v Trstu, ampak tudi v Tržiču in Gorici s početom lotila or- ganizacije štafete, tako da so bile vse priprave pravčasno gotove. Mladi italijanski delavci iz Tržiča, ita- lijanski in slovenski mladinci in mladinke iz Trsta ter Gorice so vsak dan vadili na igriščih, pri- pravljali so ceste za štafeto in vrši- li druge priprave.

Dne 19. maja zjutraj, na dan, ko se je morala začeti štafeta, so se v Trstu že ob šestih zjutraj začeli zbi- rati mladinci in mladinke, ki bodo tekli pri štafeti. Med živahnimi po- govori je hitro potekel čas in kma- tu je prispel kamion(ki je mlade tekače odpeljal, da se razmestijo po progi Z veselo pesmijo so se od- peljali proti Občinam.

Medtem pa so se že vršile vse pri- prave na Piazza Unità. Ze je bil pripravljen radijski zvočnik za pre- nos po tržaški radijski postaji in avtomobil, ki bo spremljal tekače na štafetnem teku. Proti pol osmi uri so se na trgu začeli zbirati lju- dje, posebno mladina, da prisostvu- jejo svečani predaji štafetne palice s pozdravom italijanske mladine iz Tržiča in pozdrava italijanske mla- dine iz Trsta ter slovenske mladine Primorske. Mladinka, ki bo prevze- la štafetno palico in pozdrave ter jih prva ponesla naprej, je bila že pripravljena. To je bila mlada slo-

venska delavka od sv Jakoba, za katero je ta dan bil velik dogodek.

Svečanost se je začela okrog tri- četrt na osem Najprej je govoril tovariš Gino, predstavnik tržaške mladine. On je v svojem govoru povdaril skupno borbo in sodelo- vanje italijanske in slovenske mla- dine v Trstu ter njene skupne na- pore za izvojevanje zmage nad fa- šizmom. Za njim je govoril tovariš Benvenuto iz divizije „Garibaldi Natisone“ v imenu italijanskih ga- ribaldincev, ter tovariš Srečko iz IX. udarne divizije IV. armade v imenu borcev jugoslovanske ar- made.

Nato so bili prečitani pozdravi italijanske mladine Trsta in slo- venske mladine Primorske, ki bodo poslani s štafeto naprej do Beo- grada. Oba pozdrava sta izražala neskončno hvaležnost mladine teh krajev maršalu Titu, ki je s svojo vojsko osvobodil Primorsko in Trst; obenem pa je bila v pozdra- vih izražena trdna volja in objuba italijanske in slovenske mladine, da bo z vsemi svojimi mladini si- lami branila pravice in pridobitve, ki si jih je naše ljudstvo priborilo v letih krvave borbe Med svečanim igranjem godbe IX. udarne divizije je pritekla na trg italijanski mla- dinc iz Tržiča, odkoder so ita- lijanski mladinci tega mesta prinesli po- zdravno pismo s štafetnim tekom v eni uri štirideset minut. On je pre- dal štafetno palico tržaški mladini, ki jo je nato odnesla dalje. Pro- ga štafete je šla skozi tržaške ulice in trge, kjer se je kljub zgodnji uri zbralo mnogo ljudi, ki so z zama- njem opazovali štafeti tek.

Italijanski in slovenski mladinci in mladinke iz Trsta so s štafetnim tekom prenesli pozdrave vse do Po- stojne, kjer jih pa je prevzela tam- kajšnja mladina, da jih poneso na- prej proti Ljubljani. Se prej, pri Razdrtem, pa so do štafetne proge iz Trsta pritekli mladinci in mla- dinke iz Gorice, ki so od tam pri- nesli pozdrave. Goriške mladine maršalu Titu Te pozdrave so spre- jeli tekači iz Trsta, ki so jih skupaj s svojimi nesli naprej.

Mladinci in mladinke iz Trsta in drugih mest so se veseli vračali s štafetnega teka. Ta dan je bil za njih velik dogodek, prava sveča- nost: saj so nosili pozdrave marša- lu Titu, velikemu voditelju nove Jugoslavije, ki je s svojo vojsko osvobodil Primorsko s Trstom. S tem je ponovno pokazala, kako je navezana na Jugoslavijo in marša- la Tita.

V volti palci so mladinci v šta- fetnem teku ponesli maršalu Titu naslednje pismo:

Maršal Tito

V tem slovesnem dnevu veselja za vse narode pošilja Italijanska mladina Trsta Tebi, osvoboditelju našega mesta, najtoplejšje in naj- srčnejše čestitke za Tvoj rojstni dan in objubo, da se bo, če bo po- trebno, dvignila še enkrat proti na- cifašističnemu nasilniku.

Misel na naše padle staljanske borce, tako v ilegalni borbi v me- stu kot na bojnem polju, nas dela vedno bolj prekaljene in sedaj ne več oboroženi, ampak politični in zato nič manj težki borbi proti reakciji, ki hoče uničiti pridobitve Tvoje sijajne armade in zrušiti ti- sto italijansko-slovensko bratstvo, ki je in ostane temelj za materjal- no in moralno obnovo ne samo Trsta ampak vse federativne de- mokratične Jugoslavije.

Bitka za Trst - ponos naših vojakov

„Garibaldi-Natisone“
pozdravljeni v Trstu!

Bitka za Trst potrjuje se enkrat, da lahko majhna vojska s slabim vojaškim položajem zmaga nad močnejšim bolj oboroženim sovražnikom. Zgodovina vojne je zaplala za nekaj takih primerov, pravtako bo tudi tega. Toda doganja, da je kaj takega mogoče le tedaj, če je morala vojaških enot, kakor tudi pešincev tako visoka, da je pripravljen siehernik, tako oficer, kakor tudi borec in zadnji konjevođač žrtvovati vse, pozabiti na svojo lastno življenje, misleč samo na zmago. Naši vojski so bili takšni. Tudi zadnjemu našemu borcu je bilo jasno, kaj tvegajo s to operacijo, toda jasno jim je bilo tudi to, kakne važnosti je. Vedeli so, da je tako ukazal Tito in zato so bili pripravljeni izpolniti to težko nalogo tudi za ceno žrtvovanja samega sebe, da tako pomagajo naši Armadi.

Če se pogleda važnost Trsta s sovražnikovega stališča je popolnoma jasno, da ga je hotel obdržati za vsako ceno. Nemška komanda se je odločila da izkoristi močne utrdbe na bivi jugoslovansko italijanski meji ter zadržati za vsako ceno napredovanje IV. Armade in prepreči njen vdor v Istru. Za izvršitev te naloge je sovražnik zaposlil močne sile. S tem v zvezi je Trst velikega pomena. On je s svojimi množičnimi skladišči središče oskrbovanja vseh vojaških formacij na ozemlju Istre. Trst je središče sovražnih bolnic, središče upravnih organov in komande. Proti Trstu se sovražnik iz Istre umika, a če k temu dodamo še pripravljenost nemške komande, da se v slučaju težke situacije preda našim zaveznikom, a nikakor ne nam, potem razumemo, da je nemška komanda težko gledala navzočnost naših čet pred Trstom. V tem primeru se nam pokaže ta sijajna zmaga, pri čemer je za neverjetni napori naših vojakov, v vsej svoji veličini, kajti posledica te zmage ni bila samo osvoboditev enega velikega mesta, temveč je pognala v brezupen položaj vso sovražnikovo skupino v Istri, kar se je stvarno pokazalo tri dni po osvoboditvi Trsta, ko se je našim četam predalo preko 20.000 sovražnikovih vojakov in oficirjev.

Ravno zaradi tega, ker je sovražnik hotel braniti Trst in so bile njegove sile in oborožitev v trenutku, ko smo ga mi napadali v sorazmerno z našimi silami, dovolj velike za to nalogo, je zanimivo proučiti podrobnosti teh bojev, ker bomo iz njih razvideli osnovne vrline naših čet, vrline, ki so pravzaprav bile predpogoj za tako slavno zmago.

I. Prodir v sovražnikovo zaledje na odseku Reka-Gumanca

Zaman je glavna naša vojska izvrševala ponovne, zelo močne napade na sovražne položaje na sektorju Reke. Sovražnik je razporejal preko 20.000 možno dobro oboroženih elitnih čet. Zavezal je položaje na višinah, ki jih je Italija že pred leti utrdila z najmodernejšimi utrdbami. Sovražnik je imel močno artilerijo in sieherni naš poskus, da bi ta sistem razbil, ni uspel. XX. udarna divizija je bila tedaj na odseku Cabac-Prezid in je varovala desni bok armije. Dobila je nalogo, da preko važnega strateškega križišča Mašun naglo in energično prodira ter likvidira sovražnikovo oporišča na komunikaciji Bistrica-Postojna, zasede to prometno zvezo in ograža sovražnika za njegovim hrbtom. Gremo na Istro. Prijetna naloga. Začeli smo reševati to nalogo in dosegli to, da smo sovražnika popolnoma presenetili. Sovražnik namreč ni pričakoval, da bi naše manjše sile prodirle v njegovo položaje. Že pri samem začetku te operacije je bila večina sil uporabljena za varovanje, medtem ko je pri direktnem napadu sodelovala ena brigada, glavno breme pa so prevzeli naše tanki. Koritnica, postojanka, ki bi morala varovati Mašun ali pa v najlažšem slučaju preprečiti naše nadaljnje prodiranje, je zaradi odličnih akcij naših tankistov bila tako iznenadena, da je en sam borec zajel 30 sovražnikovih vojakov v menzi pri zajtrku. Od 400 vojakov, ki so branili to postojanko jih je moglo pobegniti samo 30. Vsi drugi so bili ujeti ali pa pobiti. Usoda Fontane, Ribnice in Sv. Petra je bila zapetena. Presekali smo sovražnikovo prometno zvezo Postojna-Reka.

Naš namen naslednji dan, je bil sprostiti napad proti Postojni in

izvršiti resnični napad v smeri Bistrice in nadaljevati naprej proti jugu. Napad bi se moral začeti 28. IV. ob 7. uri zjutraj. S tem napadom je bilo treba zavzeti Bistrico. V Bistrici je bil štab 118. nemške divizije, ki je eno uro predno bi se moral začeti napad začel s protinapadom s približno 800 vojakov in podporo 7 tankov. Začela se je zelo ostra borba, v kateri clovek ne bi mogel presoditi ali naši tankisti v junastvu prekašajo pehoto, ali pa pehota tankiste. Samo za koto 800, ki je obvladala prihod k Bistrici se je bila bitka celih 8 ur. V trenutku, ko je bil sovraž-

pine. Ne samo, da je bila s tem udarom dana možnost za napad te skupine od zadaj, temveč so bili s tem dani vsi pogoji za pohod na Trst. Ta zmaga je bila torej uvod za drugo sijajno bitko, bitko za osvoboditev Trsta.

II. Boji za Trst

Čete 20. udarne divizije so bile zelo raztresene na velikem prostoru med Postojno in Zabico v trenutku, ko je komandant IV. Armade izdal ustmeno nalogo štabu 30. divizije 28. IV. ob 21. uri v vasi Koritnica. Povelje se je glasilo takole: »Ne glede na utrujenost je

upirati, vendar je bil upor kmalu strit. Večina posadke je bilo ujeta, nekaj jih je pobegnilo in pustilo vse orožje in opremo. Divada je točka do katere smo morali priti danes. Kaj sedaj? Naprej, samo naprej! Na Trst! Desna kolona prodira proti Sežani, jo napade in likvidira še tisti dan zvečer. Samo topov je bilo zaplenjenih preko 30. In nato naprej, brez oddiha z eno kolono proti Oslam, a drugo proti Opčinam. Orle so bile likvidirane ponoči, ob zori pa so se začeli hudi boji za Opčine, ki so bile zelo utrjene in v katerih je imel sovražnik zelo močne sile. Ta bitka se je razvila v strašno tridnevno bitko v kateri je imel sovražnik strašotne izgube, v kateri pa so tudi mnogi naši junaki dali svoja življenja. Drugi dan nam je prihitela na pomoč X. hercegovska brigada.

Leva kolona napada iz Divače v smeri Lokve-Bazovica, odkoder se sovražnik srdito brani. Ta kraj je trikrat menjal gospodarja. V boju je sovražnik izgubil 4 težke tanke, eden izmed teh je bil zaplenjen popolnoma nepoškodovan. Ko so se pojavile naše sile na Občini in v Bazovici, je sovražnik začel s silovitimi topniškimi ognjem. Jasno smo videli sovražnikov namen: biti bitko na zunanjih obrambah mesta v katerih sta Opčine in Bazovica glavni oporišči.

V trenutku ko so se naše čete bile že predhodili k mestu samemu, je bila izpolnitev te naloge za nas zelo težka. Možnost sovražnikove intervencije je grozila iz več strani: iz Ljubljane preko Postojne tam v hrbet, preko Postojne-Beneč, iz Vipavske doline nam vboj iz kar se nam je zdelo najbolj verjetno intervencija reške skupine v smeri Castel Nuovo-Kosija-Trst. Jasno je, da je bilo nemogoče zavarovati se od vseh strani. Zavarovali smo se samo s tiste strani, iz katere se nam je zdelo da bo verjetno napad prišel, to je na križišču Kozine, kjer smo postavili četo tankov in dva bataljona pehote. Res je sovražnik napadel samo iz te smeri zgodaj zjutraj. Bil je popolnoma uničen. Deloma je sodelovala 48. divizija, deloma pa naše sile. Naši tanki in pehota so sovražnikovo kolono kamijonov pustili tako blizu, da smo streljali na razdaljo 4-5 metrov in je en tank s strelom prebil 4-5 kamijonov hkrati. Ubilih je bilo 32 sovražnikovih stabelih oficirjev in veliko število vojakov. Uničenih je bilo 20, zaplenjenih pa 10 kamijonov.

Borba za samo mesto Trst je vedno oostrejša. Naš osnovni cilj je: izgnati se tojem v zunanjih utrdbah in se za vsako ceno prebiti v mesto, po likvidaciji postojank v mestu pa iz mesta samega napasti utrdbe na prehodih k mestu. Strašno bijejo sovražnikovi topovi. Preko 250 topov strelja neprestano. Vse se lomi in polta. Naše vrste so redke, sovražnik slabo opazuje in topniški ogenj ni učinkovit. Ker smo videli, da je po glavnih poteh, to je preko Bazovice in Opčine nemogoče vdreti v mesto, je bilo izdano povelje, formirati več napadalnih kolon in po vseh predmetnih poskusih, kje bi se moglo z vsjo silo prodirati v mesto. To nam je uspelo in že 30 aprila popoldne so 3 bataljoni 10. brigade skupaj s tanki vdrl v mesto samo, potem ko so obvladali koti 405 in 447 pri Padricanu, kjer so naši tanki lahko po vzporedni cesti vdrl v mesto. Istotako je vdril v mesto naša 8. brigada vzhodno od Bazovice, potem, ko je likvidirala sovražnika na kotah 427 in 474 pri San Lorenzu, San Giuseppe in sv. Antonu. S tem se je začel najzanimivejši del boje. Zelo hudi boji se bijejo po mestnih ulicah, dočim se sovražnik trdo drži na zunanjih postojankah. Energичnost in iznajdljivost naših tankistov in pehote je toliko, da se sovražnik sploh ne znajde. Opustošene pisarne, urade, številne komande, vse je zajela zmeda in panika. Meščani in predmetnih manifestirajo, krišajo hiše z zastavami, jemljejo puške in nam pomagajo. To se godi v vsaki hiši, v vsaki ulici, kjer se pojavi naša vojska in to sovražnika še bolj demoralizira. Naš namen je, da čimprej prodremo do obale, ker so ob obali še vedno ladje in številne komande. Sovražnik brani obalo s kombiniranim ognjem iz utrjenih hiš, tankov in oboroženih ladij. Do noči je bil sovražnik potisnjen na ozek prostor v nekaj hišah in kasarnah in je še držal obalo. Celo noč besno boje, naši borci ne poznajo utrujenosti.

Garnizon v Divači se je poskušal

Prvi maj. Naši borci hočejo proslaviti ta praznik s tem, da preli-vajo svojo kri po tržaskih ulicah v boju proti fašizmu. Te dni so umirali naši vojski nesebično in velikodušno. Sovražnikove izgube so bile strašne. Veliko ujetnikov prihaja iz mesta. Veliko je med njimi višjih nemških oficirjev. Zaman je sovražnik poskušal preprečiti našim četam prodor k morju. Z ognjem iz tankov in topništva so naše čete potopile 8 sovražnikovih ladij, med njimi 2 bojni. Z obaje so začeli bežati, skakati v morje in na ladje, vse je šlo v smeri proti Italiji. Z ladjami je pobegnil en del višjih nemških oficirjev na čelu z nemškim generalom, samim komandantom Trsta. Pobegnili so, da bi predali tržaski garnizon, tam nekje onstran Soče, našim zaveznikom v trenutku, ko je bila usoda njihovih čet že zapetena, v trenutku, ko je bila popolna likvidacija mesta samo vprašanje ur.

Naš prodor do obale je popolnoma dezorganiziral sovražnikovo poveljstvo in s tem tudi vsak organiziran odpor. Začel se je lov na švabske vojake in številu ujetnikov je raslo vsako uro, tako da smo do noči našli preko 3 tisoč ujetih nemških oficirjev in vojakov. Sovražnik je imel v rokah še nekaj oporišč, ko je 1. maja zvečer z jugovzhodne smeri prišla naša XI. udarna divizija, ki je po izkrcanju na vzhodni istrski obali dosegla sijajne uspehe in v neverjetno napornem maršu, potem ko je uničila veliko število sovražnikovih vojakov priselila nam na pomoč. Ponoči so nadaljevale naše enote skupno z XI. dalmatinsko udarno brigado in enotami IX. udarne divizije nemisljen boj in stvarno popolnoma očistile mesto, medtem, ko so se enote naše IX. brigade skupno z enotami X. hercegovske brigade in enotami IX. Korpusa srdito borile za Opčine.

Majhna skupina švabskih zločincev se je držala še v trdnjavi sv. Justa, bilo jih je približno 60, okoli 100 pa jih je bilo v sodni palači. Pravtako se je držala skupina ne daleč od Trsta na Opčinah, ki so po nalogu ujetih oficirjev čakali prihoda naših zaveznikov, da bi se jim predali. In res so zavezniške sile, ki so se 1. maja sestale z enotami IX. Korpusa v osvobodjenem Monfalconu, 2. maja ob 17.30 sestale z našimi enotami v osvobodjenem Trstu. Lahko razumemo kakšno veselje in srečo je vzbudilo to zgodovinsko srečanje pri naših borcih, srečanje na katerega so tako dolgo čakali. Prve čete, ki so prispele v mesto, so takoj odšle proti zadnjemu oporišču pri sv. Justu, na čelu z dvema nemškima oficirjema, ki sta skupaj z zavezniškimi tanki prišla v mesto in ki sta bila verjetno od one skupine, ki je z ladjami pobegnila preko morja. Prišla sta zadnjih 60 trdoglavih švabov k predaji in jih izročila zaveznikom.

Posadka Opčine se je poskušala po trdnjavah zelo hudi in krvavih bojih z našimi enotami za ceno ogromnih žrtev na naši in sovražnikovi strani predati zavezniškemu komandantu, vendar ji to ni uspelo in se je moral ponosni pruski Friso zaradi pomanjkanja vode, hrane in zaradi ogromnega števila ranjenec, popolnoma obkoljen od sil naše IX. brigade, predati komandantu XX. divizije z besedami: »G. podpolkovnik, predajam vam oficirski zbor z vso vojsko in opremo. Nato je kolona 1200 razorujenih Frisov na čelu z oficirji v popolnem redu pod vodstvom naših kurirjev prišla iz svojih utrdb in brlogov in odkorakala v ujetniško taborišče. S tem je bila veličastna bitka za osvoboditev Trsta končana. Dobili smo ogromen plen in samo naša divizija je ujela preko 9 tisoč sovražnikovih vojakov in oficirjev.

Bitka za Trst bo večer dokaz junastva in drznosti naših vojakov. Prav tako bo neizbrisen dokaz do kakšnega mojestva se je povzpela naša armada v teku narodno osvobodilne borbe. Ta bitka je avstari primer hitrosti, odločnosti in manevrske sposobnosti naših vojakov.

Borci, ki so tako nesebično žrtvovali svojo mladost v tej veličastveni bitki, bodo v našem spominu živeli večno, naši narodi jih bodo spoštovali večno. Slava junakom, ki so padli v bojih za Trst!

Komandant XX. udarne divizije: polkovnik: Bogdan Pecotić a. r.

Podpolkovnik Bogdan Pecotić komandant XX. udarne divizije

nikov pritisk zelo močan in ko je izgledalo, da bo sovražnik obvladal koto, se je na koti prikazal tank, čeprav nihče ni niti pomislil, da bi mogel sem kak tank priti. Na ta način je bila usoda kote odločena. Zavzete Bistrice je odločil manever dveh bataljonov 8. brigade s severovzhodne smeri, kakor tudi manever naših tankov, ki so jih podpirali pehotni oddelki X. udarne brigade, katerim je uspelo, da so z bočnim napadom uničili sovražnikovo panterja v trenutku ko je sovražnik hotel za vsako ceno prodrati. Zaradi teh udarcev v bok je sovražnik začel kolebati, kar smo mi spretno izkoristili in z energičnim, strnjanim napadom vdrl v Bistrico tako hitro, da smo ujeli približno 300 sovražnikovih vojakov, med njimi nekaj stabelih oficirjev, dočim se je sam štab divizije komaj rešil a begom. Približno ob istem času je en del naših čet, ki so sringirale napad na Postojno, likvidirali vsa oporišča od Sv. Petra do Postojne in zavzeli skoro celo Postojno.

Po likvidaciji Bistrice smo takoj začeli preganjati sovražnika in to z enim krakom v smeri Castel Nuovo, ki ga je sovražnik zaradi poleta naših sil zapustil, z drugim krakom v smeri Elsan, a tretjim pa v smeri Zabice-Dumance. Ta tretji krak naših čet je podli sovražnika skupaj z enim svojim bataljonom, ki je udaril z boka iz Refugio d'Annunzia naravnost proti Zabeli in na ta način popolnoma razbil sovražnikovo kolono, ki je v neredu bežala iz Bistrice. Naše čete so zaplenile veliko vojna materiala. To pa, kako je bil sovražnik presenečen in kako hitro so naše čete sovražnika podile, vidimo iz tega, da je bil pri Zabeli ujet švabski major, namestnik komandanta polka v trenutku, ko je po telefonu dal povelja.

Uspeh, ki ga je dosegla 20. divizija skupaj s tankovskimi oddelki v dveh dnevih bojev je ogromen. Zavzet je bil ves prostor med Postojno in Zabico, zaplenili smo bogat plen in kar je najvažnejše, resno smo ogrožali sovražnikovo reško skupino z napadom za njenim hrbtom, kar je na vsak način delovalo na moralo teh čet in prisililo njihovo poveljstvo, da je začelo premišljevat o umiku te sku-

treba zbrati vse sile in čimprej napasti Trst.

Noč je. Drugi dan je bil meglen in je padal dež. Borci so bili trdni do iznemoglosti. Že tri dni korakajo po dežju in se borijo. Že tri noči ne spijo. Povelje je bilo izdano: »Premik, zbor X. brigade v Ribnice, IX. v sv. Petru, VIII. v Fontani, topništva pravtako v Fontani. En bataljon tankov v kraj X., drugi bataljon k III. brigadi. Takoj izvršiti povelje! Tito je ukazal naj napademo Trst. Trudnost ni, zaspanost ne sme biti. Hitre priprave, veselje, pesem.

»Tovariši, ali močete?« Ali veste, da hodi Tito, da se izkaže. »Tovariši, utrujenosti ni. Če Tito nekaj ukaže, potem ni zaprek, bodo že videli ali zmoremo. Osvobodili bomo Trst. Tito že ve kaj se da napraviti.

Besede našega ljubljenega maršala Tita so napravile čudež. Izmučeni in do konca izčrpani borci so postali zopet lahki in sveži, polni vere v uspeh, odločni, da žrtvujejo vse.

Dve uri pred določenim rokom so naše enote prispele na določena zborna mesta. Formirali sta se dve napadalni koloni in se začeli premikati. V desni koloni sta II. brigada in bataljon tankov ter greta v smeri sv. Peter-Cepeno-Divača. V levi koloni sta X. brigada in bataljon tankov, ki gresta proti Ribnici, Cave Aureliane, Divači, kjer se bosta združila z desno kolono in eventualno pomagala pri likvidaciji Divače. En divizion topništva je z VIII. brigado, drugi pa z X. VIII. brigada se pomika v zaledje kot rezerva. Položaja pred nami nismo točno poznali, ker je sovražnik na tem odseku v zadnjem času skoro vsak dan delal premike in zato so naše napadalne kolone šle naprej v bojnem redu takole: tri tanki so kot predhodnica peljali četo pešcev, za njimi je šel bataljon pehote, nato pa se je pomikala glavna skupina tankov in topništva, za njimi pa glavna pehota. Kolone so se premikale v rekordnem času. Borci se trudijo kolikor se morejo, da bi jih tanki ne čakali predolgo. Naprej so vrgli pred nahrbtnike nato pa še vojake plašče, samo da bi se čim hitro gibal.

Po skoraj enoletni odsotnosti se junaki borci divizije Garibaldi vračajo v Trst, v tisti Trst, ki so ga morali zapustiti, da so ušli mučenju in da so dokazali z borbo ob strani slovenskih brigad, da hočejo skupno živeti v svobodni Titovi Jugoslaviji.

Že se je življenje po ulicah umirilo, lahen večeren vetrček je vel iz morja in hladil razgrete obraze, ko smo se odpravljali na Opčine, da tam pozdravimo z dobrodošlico tovariše iz borb, tovariše, ki so skupno z nami prenašali vse težave, pomanjkanja in mraz. Poleteli smo kot na peroti, ker se nam je mudilo, hoteli smo biti prvi, ki bomo prinesli pozdrave svobodnega Trsta.

Na mestu smo, tam pred gostilno je cela gneča, skozi okna pa se čuje glas harmonike. Vidiš jih borce z rdečimi rutami okoli vratu, kako se družijo zabavajo skupaj z našimi borci. Tovarišstvo, ki jih je vezalo v borbi se je utrdilo in poglobilo. Srečali smo dva tovariša, ki sta nas pozdravila s prisrčnim: »Salve compagni, zdravo tovariši. Radovedni smo bili od kje prihajajo. Iz Ljubljane, pomagali smo osvoboditi lepo Ljubljano, ker ste vi osvobodili Trst.« Kako sta se poslovlili od tam, kakšne vtise ste odnesli?

»Tovariši, kako smo se poslovlili vprašaj, povem ti odkrito, da prav težko. Videli smo koliko je ljudstvo tam pretrpelo, videli smo, da je bila temu vzrok prejšnja fašistična komanda, zato nam je bilo težko. In zdaj, zdaj ste tu, kako vam je pri srcu? Tu spodaj je Trst, pogled tovariši, morje luči. Trst diha tudi ponoči. Trst — se zdi — zopet upira na morje sto in sto oči in se tudi ponoči veseli svobode.

»Kako pa naj bi se ne veselili, ko prihajamo v Trst, da pokažemo, da smo brigade, da smo divizija in, da smo zato prišli, ker smo se borili za Trst. Rad bi, da bi dobili tiste, ki so nas poprej mučili, imam poln zabor munitije zanje. Ni to samo moje mnenje, tako pravi cela brigada «Fontanota», ki je tui.

Prijetno nam je bilo ob teh besedah, saj je govoril borec, delavec iz naroda, ki je občutil krivico in zatiranja enako kot mi.

Poiskali smo komandanta in komisarja brigade, ki sta nas sprejela z žarečim obrazom. Povedala sta nam tudi onadva svoje. Trdo je bilo izpovedka življenje, a so se privadili sčasoma. Bili so izprva določeni kot delavci, toda ko so se krajju privadili, so sami zaprosili za vstop v operativne enote. Ena največjih akcij, ki bi jo lahko imenovali heroje, je brigada izvršila pri Smuku. Več kot tisoč mož je sovražnik vrgel v napad, petkrat so jurili na borce «Fontanota», a so jih ti vselej odbili.

Ta bitka bo prišla v zgodovino brigade, pravi komisar.

»Zvedeli smo, da je Trst osvobojen po vaših četah, vedeli smo, da prihaja ura, ko so bomo vrnili nazaj. Toda, borci so rekli: Pomagali bomo osvoboditi Ljubljano, ker so oni pomagali osvoboditi Trst.

Komandant brigade tov. Apanazo Giovanni pravi:

»Deset mesecev sem živel v hrvaških in slovenskih edinicah, pa sem se tako navezal nanje, da mi je bilo slovo od njih kar malo težko. Dogli smo se vsi naučiti od njih. Posebno z Gubčovo brigado, ki je ena najboljših, smo bili v tako priščno-tovariških stikih, da smo se poslovljali kot brat od brata.

Tovariši komisar Abram Mario je rekel:

»Da, zdaj smo tu, mi vemo, da je tu naš položaj. Vemo, da je v Trstu še kakšen, ki misli, da smo «banda» kot nekdaj. Toda se zelo moti. Mi bomo pokazali kako smo močni. Mi smo se borili zato, da bo Trst avtonomno zaživel v okviru federativne in demokratične Jugoslavije. Če kdo misli drugače, bo imel opraviti z nami.

Pred gostilno nas je čakal avtomobil, da nas znova popelje v mesto. Ko smo se blizili so že od daleč pripluli po zraku akordi naše pesmi «Pobratimija». Nekaj se je v naši notranjosti sprostilo in toplo prihajalo v duša, ko smo pogledali skozi okno. Tovariši in tovaršice, Garibaldinci in domača dekleta v širokem sklenjenem krogu pojejo — in pojejo vsi.

Pesem sili skozi vsa okna na trg in doni skozi mirno noč še visoko pod zvezdnati svod. Iz cerkvenega zvonika mogočno plapolata dve zastavi: jugoslovanska in italijanska — obe z rdečo zvezdo.

Cetniška nasilstva nad primorskimi duhovniki

Večno bomo hvaležni narodom
Sovjetske Zveze, ki nam je nudila
ogromno pomoč. Hvaležni bomo ju-
naški Rdeči Armadi, ki nam je
prinesla osvoboditev. Večno bomo
hvaležni Veliki Britaniji in zdru-
ženim Državam za njuno goste-
ljivost in podporo. Večno bomo
hvaležni vsem demokratskim na-
rodom in pobornikom za zmago
Stalinu, Churchillu in Rooseveltu.
Hvaležni bomo Franciji in vsem
združenim narodom. Nikoli ne bo-
mo pozabili onih, ki so trpeli in
se borili.

Ostali bomo verni naši veliki
tradiciji revolucionarnega obdo-
bja. Čehoslovaske in vzdrževali
bomo prijateljstvo in sodelovanje
z vsemi slovanskimi narodi z ve-
likim, muke napredem ne želi.

